

Diplomifirma asustatud
Tartu, 25. nov. 1939 A.T. Klauer

E. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÜHISSTAUDUSKONN

13 nov. 1939
N° 639
TARTU

A A [M. H. G.]

TR Ü K I N D U S Õ I G U S

Diplomitöö
Asta Mäestu
stud. / ur.

Lõpetanud 8 x 11 89 tege -
A. H. Kõnnu can laudak

Trükindusõigus.

SISSEJUHATUS. 1hk.

§1. Trükindusõiguse mõiste..... 3

§2. Trükindusõiguse normistik..... 5

I. PEATÜKK

Trükenditeõigus

§3. Trükendi mõiste ja liike..... 10

§4. Perioodiliste trükendite õigus
(Pressiõigus)..... 14

§5. Mitteperioodilised trükendid..... 25

II PEATÜKK

Trükenduskaütiste õigus

§6. Mõiste ja liike..... 29

§7. Trükendeid paljundavad kaütised
(trükiasutised)..... 30

§8. Trükendeid levitavad kaütised..... 35

S I S S E J U H A T U S

§ 1. Trükindusõiguse mõiste.

Trükindusõiguse käsitlemisele asumisel on esimeseks olulisemaks ülesandeks trükindusõiguse mõiste ja vastavate normikomplekside määratlemine.

Haldus riigi põhifunktsioonide ühe eriliigina omakorda liigitub erifunktsioonidesse. Seda halduse erifunktsiooni, mis normib vastavate normiisikute käitumist trükendite tootmisel ja levitamisel nimetame halduse trükindusfunktsiooniks. Normistikku, mis seda funktsiooni sätib, nimetame trükindusõiguseks. Toodud definitsioonist nähtub rida olulisi asjaolusid, mis trükindusõiguse mõistet aitavad täpsustada.

Esiteks trükindusõigus moodustab haldusõiguse eriharuharu. Ta on üks kollektiivide halduse eriliike. Teatavasti mõistetakse kollektiivide halduse õiguse all poliitset laadi normistikku, mida jagatakse indiviidide ja kollektiivide haldamiseks, esimesel juhul normiadressaadiks on üksikisik, teisel juhul kollektiivisik. Trükindusõigus oma loomult puudutab kollektiivisi-

kuid.

Teiseks trükindusõigus normib nii trükendite tootmist kui levitamist. Haldusõiguse eriharumis normib trükendite tootmise haldamist, nimetame trükendite õiguseks, kuna seda osa trükindusõigusest, mis normib trükendite paljundamise ja levitamise tegutsevaid käitisi, nimetame trükinduskäitiste õiguseks.

Kolmandaks trükindusõigus normib kõigi vastavate normiisikute käitumist, kes tegutsevad trükindusfunktsiooni alal, siia kuuluvad niihästi ametiasutised kui eraisikud.

Ometi ei tule arvata, et kõigi trükindusfunktsiooniga seotud isikute, trükendeid tootvate ja levitavate käitiste tegevus oleks normitud ainult trükindusõiguse kaudu. See on seda ainult ses osas, mis käsitleb otseselt trükindusfunktsiooni, trükendite tootmise ja levitamise haldamist kõigis faasides, ning ainult seda osa nimetame trükindusõiguseks.

Allpool asume vaatlema neid normistikke, mis sätivad trükendite tootmist ja levitamist - millest moodustub Eesti kehtiv trükindusõigus..

§ 2. Trükindusõiguse normistik.

1. Konstitutsioonilisi põhimõtteid.

Meie kehtiva trükindusõiguse otseste allikate seas on mainida esijoones PS. § 15 esimene lõik:

"Mõtte avaldamine sõnas, trükis, kirjas, pildis ja kujutises on vaba, seda vabadust võib seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse ja kodaniku hea nime kaitseks.."

Seega üldpõhimõtteliselt PS järgi valitseb meil trükivabadus, mida võib piirata vaid seadusega ja sedagi vaid ainuüksi ülalloeletatud riiklikel kaalutlusil. Trükivabadus, kui tähtis kodanike põhiõigus igas õigusriigis, ei tohi olla kitsendatud muidu, kui vaid põhiseadusele subordineeritud seaduse kaudu, ega tohi kannatada kitsendusi tsensuuri poolt. Trükivabaduse all märgitakse teoorias laiemas mõttes trükendite tootmise ja levitamise täielist sõltumatust haldusvõimudest¹. Tegelikult trükivabadust ei saa mõista absoluutse vabadusena, vaid ikkagi normatiivselt piiratud teotsemisvabadusena, nagu see ka meie PS vasta-

¹ O. J ö h l i n g e r, Pressfreiheit u. Presspolitik, ~~1912. 1925~~ i. Handbuch der Politik, I, Berlin-Leipzig 1920, lk. 190.

va normi kaudu selgub. Trükivabadus peab üldsuse huvide kaitseks paratamata kandma kitsendusi, kuid ainult PS ettenähtud kujul ja piires. Seepärast mõistame praegu trükivabaduse all vaba mõtete avaldamist trükis, mille kitsendamine võib olla lubatud vaid seaduse läbi riiklikel kaalutlusil ja peab olema vaba tsensuurist.²

Trükivabadust konkretiseerima ja sisustama on määratud PS alusel antud Trükiseadus.³

Ülalnimetatud trükivabaduse põhimõtte täielikuks teostamiseks kinnitab PS § 15 teises lõikes: "Trükitoodete tsensuuri ei ole". Tsensuuri all mõistame halduse õigust keelata trükendi levitamist, olgu see eeltsensuuri korras, kus haldus teostab kontrolli veel levimata trükendi sisu üle, või järeeltsensuurina, kus haldusvõimudel on õigus trükendit levikult

² Ibid., lk. 195: "Dabei sei betont, dass die Pressfreiheit nicht bedeutet, dass die Presse von allen Gesetzen frei ist, im Gegenteil, eine Gesetzliche Regelung des Zeitungswesens ist durchaus angebracht. Der Freiheit soll sich in der Hauptsache darauf erstrecken, dass die geistigen Erzeugnisse keiner Zensur unterworfen werden... Notwendig ist vor allem, dass feste Rechtsschranken geschaffen werden, dass nicht der Polizei oder den Verwaltungsorganen ein zu weiten Spielraum gegeben wird."

³ RT. 1938, 42, 394.

kõrvaldada või teatud osad tekstist kustutada. Tsen-
suuri instituudi olemasolekul ei või riigis kõnelda
trükivabadusest, trükendite tootmine ja levitamine
on sel juhul täiesti sõltuv halduse suvast.

Trükivabaduse põhimõtte täielikuks teostamiseks tooni-
tab PS tsensuuri puudumist Eesti õiguskorras. Seega
iga katse mõne seaduse alusel tsensuuri sisseseadmi-
seks oleks põhiseadusevastane ja seega tühine. Kui
ometi leiame Trükiseaduse norme, mis lasevad järelda-
da tsenseerimise võimalust, siis ei tohi need normid
kui põhiseaduse vastased kuidagi rakendamisele tul-
la. Neist normidest hiljemalt.⁴⁾

Selleks, et täielikult teostada trükivabaduse põhi-
mõtet, peab põhiseaduslikult tagatama ka käitiste ja
ettevõtete asutamise vabadust, missugune küsimus on
lahutamata seoses trükindusfunktsiooniga. Ettevõtete
ja käitiste asutamise vabaduse põhimõtte on väljenda-
tud PS § 25: „kus TrS. § 34 muudetakse ja pannakse
"Seaduses määratud aluseil on kodanikel vabadus va-
lida elukutset, ettevõtteid avada, teotseda majandus-

⁴⁾ Vt. infra, lk. 34.

aladel ja koonduda majanduslikesse ühinguisse ja liitudesse."

Ülalmainitud "seaduses ettenähtud alused" on trükinduskäitiste jaoks esiteks üldised vastavates seadustes ettenähtud sätted, ettevõtete ja käitiste avamise ja käitamise kohta ja teiseks trükindusõiguslikud erinormid trükinduskäitiste kohta.

Nii üld- kui ka eriseadused, lähtudes PS-i ülalmainitud §-ide põhimõttest, ja kehtima pandud PS-i ülalmainitud §-ide põhimõttest ~~nia~~ kehtima pandud PS alusel, on seega täiesti kooskõlas PS väljendatud ettevõtete avamise vabaduse nõudega.

2. Trükindusõiguslik erinormistik.

Kehtivast trükindusõiguse normistikust, põhinedes juba mainitud PS §§ 15, 25, nimetame esijoones Trükiseadust [TrS]⁵, antud Riigihoidja poolt dekreedina 19. aprillil 1938.a., ühes Trükiseaduse muutmise seadusega⁶, kus TrS. § 34 muudetakse ja pannakse kehtima uues redaktsioonis, samuti antud Riigihoidja poolt dekreedina.

5) RT 1938,42, 394.

6) RT 1938,70, 656.

Kuna meil praksises tavatsetakse haldusorganite poolt antud seadusjõulisi üldakte tituleerida seadusteks, siis olgu siinkohal selgituseks märgitud, et formaalselt on sellised aktid dekreedid, mõtte seadused. Materjaalselt võttes dekreet on muidugi legislatiivakt, kuid see ei õigusta veel "dekreedina antud seadusi"⁷⁾ nimetada ~~dekreediks~~, ^{seaduseks} olgugi, et ta on seadusega ühel jõugradatsiooni astmel. Siis veel raamatukogude, ajalehekontorite ja -kiosside, laenuraamatukogude ning lugemislaudade avamise ja kasutamise seadus.^{7^a)} ~~RT. 1923, 43, 42.~~

Nagu normistiku loetelust nähtub, käesolev käsitus tegeleb vaid meie tavaliselt kehtiva trükindusõigusega, kuna praegu erakorraliste aegade tõttu kehtiv Kaitseseisukord, ühes oma trükindusõigust küllaltki tugevalt riivavate normidega vajab hoopis teisest seisukohtadest lähtuvat käsitelu, kui normaalsetel aegadel trükivabaduse põhimõttele rajanev trükindusõigus.

7) PS § 99 "Vabariigi President võib Riigikogu istungjärkude vaheajal edasilükkamatu riikluse vajaduse korral anda seadusi dekreedina..."

7^a) RT 1923, 43, 42.

I p e a t ü k k

TRÜKENDITEÕIGUS.

§ 3. Trükendi mõiste ja liike.

Trükendite õiguse käsitlemisel vajame esijoones trükendi mõiste määritlemist. Trükendi mõiste on legaaldefiniitsioonina⁸⁾:

"Trükitoodete all mõistetakse käesolevas seaduses trükimasinal või mõnel muul mehaanilisel või keemilisel viisil paljundatud ja avaldamiseks määratud kirjutisi või kujutisi."

Nagu definiitsioonist nähtub on trükendi kaks olulisemat tunnust paljundamine ja avaldamise otstarbel tootmine - ühe või teise tunnuse puudumisel ese ei kuulu trükendi mõiste alla ega normimisele trükiseaduste kaudu.

Seega legaaldefiniitsiooni järgi trükend on paljundatud ja avaldamiseks määratud kirjutis või kujutis.

Trükendi avaldamise all mõistab seadus TrS § 3. trükendi levitamist kas müügi või mõnel muul viisil ja

8) TrS § 2.

trükendi väljapanemist avalikusele. Seega trükendi avaldamine, publitseerimine, olgu see müügi, laiali-laotamise või nähtavale kohale väljapanemise teel, on trükendi sisu avalikusele teatavaks tegemine, kus juures hinnamoment tähtsust ei oma, (nii ajaleht kui ka lendleht kuuluvad trükendi mõiste alla).

Teine oluline moment trükendi juures on paljundamine. Paljundamine kui niisugune on õieti puht tehniline küsimus, trükendusõiguses omab ta aga tähtsust kui algeksemplari sisu mitmekordistamine. Trükendi paljundamise tehnilist organisatsiooni käsitab trükenduskaaitiste õigus. Paljundamine on aga vaid üks, kuigi trükendeile iseloomustavam, moment trükendi tootmisprotsessis, millele peab eelnema paljundamiseks vajaliku sisumaterjaali koostamine ja trükendi tootmiseks vajaliku organisatsiooni moodustamine. Nimetame neid tootmisprotsessi osasid trükendusettevõtetes ja osalt ka TrS tarvitusel oleva terminoloogia järgi: trükendi tootmiseks vajaliku organisatsiooni moodustamist ja käitamist - väljaandmiseks ja paljundamiseks vajalikku sisulise materjaali koostamist - toimeta-

miseks.

Trükenditeõiguse normid käsitlevad just trükendi paljundamisele eelnevat tootmisprotsessi, kuna paljundamise trükendusõigusesse puutuvad osa ja trükendite avaldamist ja levitamist käsitavad trükenduskaaitiste õigus ja teised trükendeid käsitavad seadused.⁹⁾

Trükenditeõigus on seega trükisõiguse osa, mis normib trükendite väljaandmist ja toimetamist.

TrS jagab trükendid perioodilisteks ja mitteperioodilisteks, vastavalt nende ilmumissagedusele. Liigitamisvajaduse põhjustavad rohkem õiguspoliitilised kui teoreetilised kaalutlused, nimelt perioodiliste trükendite, pressitoodete, suur aktuaalsus tänapäeval, suur ja kiire levik ja sellega kaasaskäiv mõju laiadele massidele.

Arvestades perioodilise trükendi tähtsusega, kui üldsuse mõjutamise ja momendi-meeleolu kajastamise teguriga, on seadusandlus neile eriti tähelepanu pööranud ja nende väljaandmist ja toimetamist, s.o. nii organisatsiooni kui ka sisu külge eriti norminud.

9) Raamatukogude, ^{kaupluste} ajalehekontorite, - kioskite, laenu- raamatukogude ning lugemis^{kohtade} seadus, RT, 1923, 43, 42.
avamise ja trükisoodete käsimüügi

Perioodilise trükendi eraldamiseks mitteperioodiliseist trükendeist on TrS järgi ajaline moment: perioodilised trükendid on kõik need trükendid, mis korralduselt ilmuvad iga kolme kuu või lühema aja tagant. Kõik teised, juhusliku või harvema ilmumispe-rioodiga trükendid on mitteperioodilised. Seega mitte trükendi nimetus¹⁰ ega organisatsioon ei määra trükendi liiki, vaid ainult ilmumissagedus määrab trükendi kuuluvuse ühte või teise liiki ja teeb juhul, kui seadus leiab tegemist olevat perioodilise trükendiga, vajalikus seadusega määratud organisatsiooni loomise ja nimetab selle ajakirjaks või ajaleheks. TrS jagab perioodilise trükendi ajalehtedeks ja ajakirjadeks, kuid jätab nende 2 liigi vahetegemise nähtavasti praktilise hooleks, kuna seaduses pole ühtegi vihjet nende erinevusele. Tavaliselt mõistetakse ajalehtede all odavamakaustalist ja suurema ilmumissagedusega perioodilist trükendit, kuna ajakirjad tavaliselt on vähema foolioga, kuid kallima kaus-

¹⁰ Teatud liik trükendeid võib nimetada end ajakirjaks, kuid kui nad ilmuvad harvemini kui 3 kuu järgi on nad siiski mitteperioodilised trükendid, näiteks albumid jne., ega vaja perioodilise trükendi organisatsiooni.

taga ja ilmuvad harvemini. See ajaline vahetegu ei ole aga siiski küllalt määrav. On mõeldav perioodiline trükend, mis ilmuks iga päev, kuid siiski poleks päevaleht, vaid ajakiri, olenedes ikkagi kaus-tast, kuna aga liigitus sisu järgi, olenedes selle universaalsusest või spetsiaalsusest nüüdsel ajal enam paika ei pea. Ometi on TrS säte ^{10a)} ~~säte. Vt. § 35,~~ kus rakendatakse erinevaid tähtaegu, mis olenevad sellest, kas on tegemist ajakirja või ajalehega. Kuna TrS kuskil ei anna pidepunkte vahetegemiseks nende perioodiliste trükendite erinevuse vahel - tuleb arvestada nähtavasti sellega, kas ühte või teist trükendit on nimetatud registreerimisel ajakirja või aja-lehena.

Seega perioodiliste trükendite ^{ehk} või pressioigus nor-mib iga kolme kuu või lühema aja jooksul ilmuvate trükendite väljaandmist ja toimetamist.

§ 4. Perioodiliste trükendite õigus

(Pressioigus).

Perioodiliste trükendite ^{ehk} või pressioigus normib aja-kirjade või ajalehtede väljaandmist ja toimetamist. TrS käsitab seda §§-s pealkirja all "Perioodilised

trükendid."¹¹ Väljaandmist sättivad normid, mis käsitlevad perioodiliste trükendite registreerimist, isikuid, järelvalvet ja tähtaegu, kuna toimetamist käsitavad normid sätivad perioodiliste trükendite sisu.

Kõik perioodilised trükendid peavad olema enne ilmumise algamist registreeritud Siseministeeriumis, kusjuures registreerimisel tuleb teatada olulised andmed perioodiliste trükendite organisatsiooni kohta.¹²

1. Trükendite ilmumis- ja trükendite käitise asukoht,
2. Trükendite ja teda trükkiva käitise nimetused,
3. Väljaandja ja vastutava toimetaja nimi, elukoht, ja vastutava toimetaja vanus ja nõusoleku allkiri,
4. trükendite üldine juhtkava.

Siinjuures tuleb märkida, et perioodilise trükendite nimi peab olema erinev varem Siseministeeriumis registreeritud perioodiliste trükendite nimest.

Kui kõik nõutud andmed on esitatud ei või Siseminis-

11) TrS §§ 5-25.

12) lex cit., § 7.

A

teerium keelduda perioodiliste trükendite registreerimise tunnistuse väljastamisest. See tunnistus, millele on märgitud ülalnimetatud andmed, on õigusteoreetiliselt konsens,¹³⁾ halduse üksikakt, mis lubab kodanikul kasutada oma subjektiivseid PS § 15,25. lubatud õigusi. See tunnistus aegub 6 kuu jooksul perioodiliste trükendite mitteilumisel.

Kuna perioodiliste trükendite väljaandmise eelduseks on registreerimine Siseministeeriumis, kus haldusasutus peab väljastama registreerimistunnistuse, kui kõik seadusenõuded on täidetud, on perioodilistes trükendeis kuulutuste avaldamiseks vaja Siseministeeriumi luba, mille andmine jääb haldusasutise suvaliseks toiminguks, eelnimetatud luba haldusaktina kujutab konsessiooni,¹⁴⁾ kuna ta omistab kodanikele uusi õigusi.

Perioodilise trükendi väljaandmisega seotud isikuist tuleb esijoones nimetada vastutavat toimetajat, misugune instituut on omane ainult perioodilistele trükendeile. Kui perioodiliste trükendite väljaandja

13) A.-T. K l i i m a n n, Administratiivakti teooria, lk. 27.

14) ibid., lk. 27.

vastutab trükendi tootmisel ja levitamisel kõigi nii trükendus- kui ka muude trükendite tootmise ja levitamise seotud olevate normistikkude eeskirjadest kindlipidamise eest ja trükendite käitise majandamise eest, siis vastutaval toimetajal lasub isiklik vastutus trükendi tootmisel ja levitamisel TrS piires. Nii väljaandjaid kui ka vastutavaid toimetajaid võib olla mitu. Sarnasel juhul vastutus on solidaarne. Perioodiliste trükendite väljaandjaks oleku eeldused on; Eesti kodakondsus, eesti keele valdamine ja alaline elukoht Eestis. Vastutavaks toimetajaks võib olla isik, kes lisaks eelmärgitud omadustele on peatoimetajaks toimetuses. Takistavad asjaolud peatoimetajaks oleku puhul on Riigivolikogu liikmeks olek, eeluurimise all viibimine ja eelnenud vanglakaristus. Lisaks sellele ei või Siseministeeriumi poolt järelvalve korras seismapandud perioodiliste trükendite vastutav toimetaja olla ühe aasta jooksul mõne teise perioodiliste trükendite vastutavaks toimetajaks.¹⁵⁾ Sama asjaolu takistab sama tähtaja jooksul ka perioodiliste trükendite väljaandjaks olekut.

Ex bibl. salv. Text.

¹⁵⁾ TrS § 38.

Nagu juba eelpoolt nähtub on kõrgeimaks järelvalve instantsiks perioodiliste trükendite väljaandmisel ja toimetamisel Siseminister, kes "seaduse eeskirjade vastu eksimise, samuti käesoleva (TrS) seaduse § 21 alusel antud sooviavalduste mitteametamise pärast"¹⁶ võib teha perioodiliste trükendite vastutava toimetajale hoiatusi ja korduvate hoiatuste puhul võtta tarvitusele järgnevad halduskaristused:

1. perioodiliste trükendite ilmumise seismapanek kuni 1 aastaks,
2. kuulutuste loa tühistamine,
3. nõue perioodiliste trükendite vastutav toimetaja asendada teise isikuga.

Nende Siseministri korralduste pääle võib kaevata, esineda tavalises haldusprotsessi korras.

Nende järelvalve korras teostatud karistuste tagajärjedeks on lisaks eelpool nimetatutele, väljaandja võimetus olla ühe aasta jooksul ka mõne teise, varuks

¹⁶ TrS § 37 esinev ülal tsiteeritud lause sisaldab asjatu kordamise, kuna § 21 järele antud sooviavalduste mittetäitmine on nii kui/nii TrS eeskirjade vastu eksimine, ja ei vajaks uuesti mainimist.

registreeritud, kuid seni ilmunuta perioodiliste trükendite väljaandjaks. Lisaks TrS järgi Siseministri poolt perioodiliste trükendite üle teostatavale järelevalvele on Kaitseeseisukorraseaduse järgi järelevalve teostamise veel antud Sisekaitseülemale, kuid see küsimus, kuuludes erakordsete aegade haldusse, jääb käesoleva töö piirest välja.

Asudes perioodiliste trükendite sisu juurde võib eraldada TrS vastavates sätetes, §§ 11,13-23, käsitlemas nelja liiki sisuosiseid, mida peab sisaldama või ei tohi avaldada perioodilised trükendid või mis määravad ta üldise ilme:

1. Üldised registreerimisandmed ja perioodiliste trükendite eritunnused,
2. perioodiliste trükendite üldsuuna määravad sooviavaldused,
3. avaldamiseks keelatud asjaolud,
4. avaldamiskohustuslikud teated.

Üldised andmed, mida iga perioodiline trükend peab sisaldama on ta eritunnused nagu pressitoote nimi, järjekorra Nr, toimetuse ja trükikoja aadress, ilmumispäev ja sagedus, väljaandja^{ja} vastutavatoimetaja nimi

ja juhul, kui vastutav toimetaja ~~kui~~ kuulutuste osa eest ei vastuta, siis ka kuulutuste osa eest vastutava toimetaja nimi.

Perioodiliste trükendite üldilmet määravatest §§ on tähtsaim järgmine säte:¹⁷⁾ "perioodilised trükendid oma sisult, toonile ja väljendusviisilt peab olema rahva elu ülesehitav ja kasvatav."

Seega on vastutaval toimetajal otsekohene ülesanne valvata pressitoote üldilme ja meelsuse eest ja sama § teise lõike järgi peavad perioodiliste trükendite sisu koostamisel kaastegevad isikud "käsitama asjaolusid tõeale vastavalt ja hoiduma kõigist mis Eesti Vabariigile kahjulik"

Üldilmet määrama, s.t. otsutama missugune sisu on konkreetjuhul ülesehitav ja kasvatav, on seatud haldusvõimud Vabariigi Valitsuse olukorrale vastava asutuse kaudu, kus olenedes riigi sisepoliitilistest või välispoliitilistest vajadustest lähetab sooviavaldusi; kuigi TrS sõnastuse järgi peaks siin tegemist olema vaid haldusorgani sooviavaldusega, siis järgnevad sõnad: "mida perioodilisel trükenditel tuleb arvesse

¹⁷⁾ TrS § 14.

võtta, näitavad et sooviavaldus on tegelikult haldusorgani poolt antud direktiiv, mida perioodiliste trükendite vastutaval toimetajal tuleb arvestada perioodiliste trükendite sisu juures.¹⁸⁾ Kuna meil PS-kodanike põhiõigustes tagatud trükivabadust võib ainult järgi kitsendada seadusega¹⁹⁾ ja seda vaid riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse ja kodaniku hea nime kaitseks, siis TrS § 21, kus haldusvõim asub määrama või kitsendama vaba mõtete avaldamist trükis, tuleks kohaldamisele ainult põhiseaduses määritletud asjaolude ilmnemisel.

Lisaks üldsuuna määravatele normidele käsitatakse riiklikult seisukohalt positiivse avaldusviisi, tõelevastavuse ja kõmüst hoidumise küsimust.²⁰⁾ Nimelt nõutakse, et tekstide pealkirjad peavad alati vastama sisu põhimõtetele ja pealkirjad, mis asuvad Vab.Pre-
sidenti, Riigivoli- ja -nõukogu, Vab.Val. ja selle liikmete, Sõjavägede ülemjuhataja, Õiguskantsleri ja

18) Lex cit., § 21.

19) PS § 15

20) TrS § 15

kohtute tegevust käsitlevatel tekstidel peavad olema grammatiliselt jaatavas vormis.

Ainuke näiliselt välist vormi käsitlev ²¹⁾ ~~koht~~ on, et perioodilise trükendi teksti osale määratud ruum peab olema täidetud.²²⁾

Nende üldilmet määravate ja alles haldusvõimude poolt konkreetsele sisustamisele tulevate sätete kõrval on avaldamiseks keelatud asjaolusid käsitletud üksikajaliselt. Järelikult tuleks sääal arvestada ainult nende expressis verbis loetletud isikute ja asjaoludega, mille kaudu on määritletud avaldamiseks keelatud teated ja lisaks veel vaid Vabariigi Valitsuse ja Siseministri määrusega riiklikel ja riigikaitse kaalutlusil avaldamiseks keelatud asjaolude kohta.²³⁾

Nii on perioodilises trükendis keelatud avaldada kirjutisi või kujutisi mis sisaldavad lugupidamatust, ebaõigeid või moonutatatud teateid eesti riigi, rahvuse

21) *lex cit.*, § 10

22) Tegelikult on ülalmainitud sätte otstarb kõrvaldada "ridadevahelt mõistaandmise" võimalust, kuna teksti jäetud valgete kohtadega võiks muljet jätta, et tsensuuri nõudel mõni osa tekstist on laost kõrvaldatud.

23) TrS §§ 22 ja 23.

või kõrgemate haldusorganite kohta, mis halvavad riigi välissuhteid või riigikaitse huvisid, mis sisaldavad väärhinnanguid haldusas^{kohta} kohta või häirivad nende tegevust ja teatavaks teevad enneaegu haldusas. või kohtuorganite otsustamisel olevaid asju. Neile riiklikel ja üldhuvide kaalutlusil keelatud asjaoludele lisanduvad üldise moraali ja üksiku kodaniku hää nime ja eraelu puutumatus kaitseks määratud sätted.

Avaldamiseks kohustuslike teateid on viis liiki:²⁴⁾

- 1 Ametlikud teadaanded.
2. "- seletused ja kirjeldused.
3. "- õiendused ja ümberlükkamised.
4. Erasikute ja ametiasutiste õiendused ja ümberlükkamised.
- 5- Ametiasutuste kuulutused ja teated.

Kohustatud normiisikuks on ametlike teadaannete ja ametlike seletuste ja kirjelduste puhul ainult vähemalt 2 korda nädalas ilmuvad perioodilised trükendid, teised ülalnimetatud asjaolud kohustavad kõiki perioodilisi trükendeid. Ametlike teadaandeid, seletusi,

²⁴⁾ Lex cit §§ 17-20.

kirjeldusi, samuti ka ametlike^k õiendusi ja ümberlühkamisi võivad anda vaid Riigikogu üldkoosolek ja Riigivolli- ja nõukogu, kõrgemad haldusorganid nagu Vabariigi Valitsus ja selle liikmed, Sv. Ülemjuh. Riigikontrolör, Õiguskantsler ja Riigisekretär. Vabariigi president annab ametlike teadaandeid.

Ametlike teadaannete erinevus ametlikest seletusist ja kirjeldusist seisab selles, et esimeste tekstis ei tohi teha kärpeid, viimaste juures on see aga arvestades trükendite kaustaga lubatud. Nii ametlike teadaannete, kui ka ametlike seletuste ja kirjelduste asukohaks on tähtsaim lehekülj ja nad ilmuvad tasuta. Samuti tasuta ja muutmatu tekstiga ilmuvad kõikides perioodilistes trükendites ametlikud õiendused ja ümberlühkamised, samas perioodilises trükendis varem ilmunud asjaolude kohta. Õiendusi ja ümberlühkamisi võivad saata ka riigi ja omavalitsuse asutused ja erisikud samas perioodilises trükendis nende isikute ja ametiasutiste kohta ilmunud asjaolude õienduseks, ka need teated tulevad tasuta avaldamisele, õiendatava teate ridade arvu piires, üle selle määra olevate ridade eest võetakse tasu hariliku tariifi järgi.

Viienda liigina avaldamiskohustuslikest teadetest on Riigi- ja omavalitsuse asutuste kuulutused ja teated, mis ilmuvad aga hariliku kuulutus-tasu eest. Avaldamiseks kohustuslike teadete ilmumistähtjaks on ametlike teadaannete, seletuste, kirjelduste ja ametlike ja era õienduste ja ümberlükkamiste puhul järgmine teate saamise momendil veel ladumata number, ametiasutuste kuulutuste ja teadete puhul aga üks kahest pääle teate kättesaamist ilmuvast numbrist.

§ 5. Mitteperioodilised trükendid.

TrS, jagades trükendid nende ilmumissageduse järgi perioodilisteks ja mitteperioodilisteks, normib viimaseid, vastavalt nende vähemale osatähtsusele, vaid kahes §§-is.²⁵⁾

Väljaandmise ja toimetamise küsimuse käsitlemine, mida perioodiliste trükendite juures sätivad terve rida norme, leiab mitteperioodilise trükendi juures aset vaid õige piiratud kujul ja õieti ei saagi ~~ne~~ mitteperioodiliste trükendite juures tootmisprotsessi jagada väljaandmiseks ja toimetamiseks, kuna siin puu-

²⁵⁾ TrS §§ 26 ja 27.

duvad normid vastava organisatsiooni kohta, ei nõuta registreerimist ja pole perioodilistele trükendeile iseloomustavamad vastutava toimetaja instituuti, kelle ülesanded on pandud väljaandjale või TrS. mitteperioodilise trükendi juures nimetatud, kirjastajale, kes kannab nii TrS kui ka muude seadusnõuete täitmise eest. Seega võiksime mitteperioodiliste trükendite tootmise juures väljaandmise ja toimetamise asemel tarvitada praktilise nimetust "kirjastamine", millele ka TrS nimetuse "kirjastaja" kõrvutamisel "väljaandjaga" kaudselt vihjab.²⁶⁾ Kirjastamine sel juhul haarab vaid mitteperioodiliste trükendite tootmist TrS nõuete kohaselt, majanduslik külg, mida selle mõiste juures tavaliselt arvestatakse, jääb trükendusõiguslikus käsitelus puutumata. Mitteperioodiliste trükendite õiguse defineerimisel tuleb arvestada sellega, et mitteperioodilised trükendid on seaduses määritletud vaid negatiivselt - nende all mõeldakse kõiki trükendeid, mis ilmuvad harvemini kui kolme kuu järgi, olgu nende ilmumine siis perioodiline, juhuslik või ainukordne, vaid selle järgi, kas trükendi ilmumissagedus

26) lex cit., § 27.

on alla kolme kuu piirest, või ületab selle piiri, eraldatakse trükendid perioodilisteks ja mitteperioodilisteks ja viimaste kohta tulevad rakendamisele vastavalt mitteperioodilisi trükendeid käsitlevad normid. Seega mitteperioodiliste trükendite õigus on trükenditeõiguse eriosa, mis normib harvemalt kui kolme kuu järgi ilmuvate trükendite kirjastamist.

Mitteperioodiliste trükendite kirjastamist käsitlevate normide juures tuleb märkida, et TrS, nagu ka perioodilise trükendi puhul, väljaarvatud erand²⁷, kuidagi ei ^{normi} trükendi välise vormi ja kuju küsimust. Kuna vastavalt perioodiliste trükendite vastutavale toimetajale mitteperioodiliste trükendite juures kirjastaja kannab vastutust trükendi kirjastamisel seaduse nõuetest kinnipidamise eest, on vajalik, et igal mitteperioodilisel trükendil, väljaarvatud erandid: reklaamtrükendid ja "seltskondliku suhtlemise otstarbel väljaantud trükendid"²⁸, oleks märgitud kirjastaja nimi, ühes sellega ka trükenduskaitsese nimi ja asukoht ja ilmumisaasta.

27) Lex cit. § 10.

28) Lex cit. § 27.

Mitteperioodilise trükendi sisu käsitlemisel teeb § 26 viite TrS §§ 16, 21, 22, mis tulevad kohaldamisele samuti kui perioodilise trükendi juures.

Neist sättest küllaltki tähendusrikkaks osutuvad Valitsuse poolt vastavate asutuste kaudu lähetatavate üldsuunda määravate sooviavaldused, mida § 26 alusel ka mitte perioodiliste trükendite juures tuleb arvesse võtta. Kuid arvestades mitteperioodiliste trükendite, perioodiliste trükenditega võrreldes, palju juhuslikuma, konkreetsetest päevaküsimustest vabama ja raskemini kontrollitava sisuga, pole see norm mitteperioodilise trükendi juures kuigi kergelt rakendatav.

Selle vastu aga avaldamiseks keelatud asjaolud²⁹ võivad oma konkreetse esitluse tõttu samas ulatuses rakendamisele tulla kui perioodiliste trükendite juures.

²⁹ TrS §§ 16 ja 22.

II p e a t ü k k

TRÜKINDUSKÄITISTE ÕIGUS.

§ 6. Mõiste ja liike.

Trükinduskäitiste õigus on see osa trükindusõigusest, mis normib trükinduskäitiste haldamist.

Siinjuures vajab trükinduskäitiste mõiste lähemat käsitlemist. Trükinduskäitised peaksid olema näivalvalt kõik ettevõtted, mis tegelevad trükindusega ja kuuluvad halduse trükindusfunktsiooni haldamisele. Siis aga võiksime tervet trükindusõigust nimetada trükendite käitiste õiguseks. Kuid TrS eraldi käsitleb trükendite sisulist tootmisprotsessi ja selle organisatsiooni ja seaduse teises osas normib trükendeid paljundavate käitiste haldamist, kusjuures esimesel juhul on pea tähelepanu pööratud just trükendile, teisel aga trükendeid paljundavale käitisele. Seega moodustab TrS juba eelpool kirjeldatud trükendite väljaandmise- ja toimetamise - või kirjastamise funktsiooni, normides seejuures trükendeid ~~kes~~ väljaandvate ja toimetavate isikute tegevust, ja käsitleb eraldi trükendite paljundamist, seega juhtides

tähelepanu nende kahe tootmisprotsessi osa erinevusele ja nendega tegutsevatele eriloomulistele käitistele - kirjastustele ja trükiasutistele - ^{m)} kasutatakse ka käesolevas käsitelus sama jaotust.

Trükinduskäitiseks võime nimetada ettevõtteid, kes tegelevad trükendite paljundamisega. Kui lisaks eelnevale meenutame, et üks trükendi oluline tunnus on, et trükend on määratud avaldamiseks, siis kuuluvad ka trükendi avaldamisega, see on trükendi sisu üldsusele teatavakstegemisega, levitamisega, tegelevad ettevõtted trükendusõiguse normimisele.

Kokkuvõttes trükinduskäitiste õigus on trükendusõiguse eriosa, mis käsitleb trükendeid paljundavate ja levitavate käitiste haldamist,

§ 7. Trükendeid paljundavad käitised.

(Trükiasutised).

Trükendeid paljundavate käitiste või vastavalt TrS nimetusele "trükiasutiste" all mõistab TrS § 28: "Trükiasutise" all mõistetakse käesolevas seaduses trükikoda, litograafiat, metallograafiat või muud sarnast käitist, kus paljundatakse mehaaniliste või keemiliste vahenditega vaimutooteid." Siin loetletud

käitiseliikide ja samuti paljundusviiside juures väärrib tähelepanu, nagu ka juba varem trükendi mõiste käsitletu juures, vaid üks moment: paljundamine. Ei ole tähtis, kuidas see sünnib, ja missugused keemilised või mehaanilised vahendid seejuures kasutamisel on; igal juhul, kui vaid on tegemist kujus või kirjas vaimutoodete paljundamisega, kuulub sellega tegelev ettevõtte trükinduskäitiste mõiste alla ja sättimisele TrS. Normide kaudu Trükiasutiste õigus on trükindusõiguse eriosa, mis normib trükendeid paljundavate käitiste haldamist.

Muidugi kuulub trükikodade ^{asutiste} õiguse poolt normimisele vaid see osa trükendite ~~kode~~ tegevusest, mis piirdub trükendite paljundamisega ja sellega ühendusesse viidavate küsimustega, muud osa trükendite ^{indus} käitiste tegevusest normivad teised õiguseharud. Põhiseaduslikult tagatud ettevõtete asutamise vabaduse põhjal on igal kodanikul õigus asutada käitisi vastavate seaduste alusel. Arvestades trükendite ^{asutiste} ~~kode~~ tähtsusega, avaliku elu suure mõjuteguri trükendi paljundajana, on trükendil ^{asutise} ~~koja~~ avamiseks tarvis vastavat konsessiooni, luba, Siseministeeriumilt. ^{mi} 30)

Loa saamiseks esitatavad andmed on: trükikoja omaniku ja vastutava toimetaja nimed ja elukohad, vastutava toimetaja vanus, trükendite koja asukoht, trükimasinate arv, ladumisviis ja jõuallikad. Nagu eelnevast selgub, esineb ka trükendite ^{asutiste} kodade juures vastutava toimetaja instituut, kes peab vastutama trükendusõiguse normistiku nõuete täitmise eest ja kelle isiku kohta samad eeldused on maksvad, kui perioodilise trükendi vastutava toimetaja puhul.³¹ Trükendite ^{asutiste} koja vastutava toimetaja kohustus on esma- joonel vastutada, et kõik tegevus trükendite ^{asutistes} kojas oleks kooskõlas trükendite ^{asutiste} kodade õiguse normidega; kuid seejuures ei ole ta vaba vastutusest ka muude trükendusõiguslike normidega mitte kooskõlas oleva tegevuse eest. Vastutava toimetaja ülesanne on vastutus trükendi as. nõorraamatu eest, mis seaduses ettenähtud vormis ja kohaliku politsei prefekti poolt kinnitatud, peab omama sissekandeid kõigist trükendite ^{asutistes} asemel paljundatud trükendeist. Nõorraamatusse kandmise nõuet ei ole mitteperioodilis-

31 Vt. ^{supra} infra lk. 17.

te trükendite³² osas mainitud eranditel, reklaamtrükenditel ja seltskondliku suhtlemise tarbel trükitud trükenditel. Trükendite^{ajak} as. vastutav toimetaja ei või asuda perioodilise trükendi paljundamisele, kui talle pole esitatud perioodiliste trükendite registreerimistunnistus.

Asudes trükendite^{asutusi sättivast} as. normidest silmapaistvama küsimuse, sundeksemplaride, juurde, siis näib alul, et on tegemist ainult moodusega, kuidas informeerida politsei võimuseid trükendi ilmumisest ja varustada suuremaid raamatukogusid ja arhiive vastava materjalliga.³³ Kuid tekib küsimus, mis otstarvet täidab säte, mis nõuab, et enne kui sundeksemplaride saamise kohta kohtulikult politsei prefektilt või komissarilt vastav teade on saabunud, ei või asuda trükendi levitamisele.³⁴ Tähtaeg, mille jooksul politsei võimud vastuse sundeksemplaride kättesaamise kohta peavad saatma, on ajalehtede ja sagedamini^{kui} kord nädala-

32) TrS § 27.

33) TrS muutmise sead. RT. 1938,70

34) TrS § 35.

las ilmuvate ajakirjade juures üks tund, arvates kättesaamisest, harvema ilmumissagedusega ajakirjade ja mitteperioodiliste trükendite juures kahekümnelja tunni jooksul. Kuigi seadusest nähtub, et politseivõimud peavad teatud aja jooksul saatma teate sundeksemplaride kättesaamise kohta, ometi võib teatud asjaolude ilmnemisel juhtuda, et politseivõimud teatet ei läheta, nimelt juhul, kui avatakse, et on tegemist TrS. vastu eksimisega. Siin tuleb muidugi kõigepäält rakendamisele TrS. § 21-s ^{enimavad} haldusorganite sooviavaldused, kusjuures nende tõlgendamine jääb täiesti halduse suva hooleks. Niisuguse teate väljastamise viivituse või selle saatmata jätmisega pidurdatakse trükendi avaldamist; teguviis mis ei ole kuidagi kooskõlas trükivabaduse põhimõttega ja annab võimaluse eeltsensuuriks. ^{Siin} Kusjuures on tegemist väga algeliselt vaid vastava võimaluse pakkumisega, ilma tsensuuri instituudi lähema väljakujundamiseta. Siin näib tegemist olevat täiesti PS-i vastase normiga ja ei tohiks ühelgi juhul rakendamisele tulla.³⁵⁾

³⁵⁾ Samal seisukohal näivad praegu omavat meie haldusvõimud, kuna see norm praegu rakendamist ei leia.

§ 8. Trükendeid levitavad käitised.
Trükendeid levitavate käitiste ülesandeks on trükendite levitamine, tähendab, nende sisu avalikusele kättesaadavaks tegemine.³⁶⁾

Trükendeid levitavad käitised on vahendajaks trükendite kirjastavate ja paljundavate käitiste ja publiku vahel, teostades seega trükendi avaldamise funktsiooni.

Trükendeid levitavate käitiste õigus on trükendusõiguse eriharur, mis sätib trükendeid levitavate käitiste haldamist.

Trükendeid levitavate käitiste avaldamisel³⁷⁾ tuleb analoogiliselt teistele trükendusõiguslikult normitud käitistele, teatada haldusvõimudele, käesoleval korral kohalikule politsei/prefektile, käitise omaniku nimi, elukoht ja käitise asukoht.

36) Raamatukaupluste, ajalehekontorite ja -kioskite, laenuraamatukogude ja lugemislauade seadus, RT.1923, 43,42.
avaldamise ja trükisvõtte käitistele

37) Tähtis on just trükendi levitamine sisu avaldamise otstarbel - kui näiteks mõni käitis müüb vana ajalehepaberit, pole vastav käitis ta käitiste mõiste alla kuuluv.

Kuna trükendeid levitavate käitiste mõiste alla kuuluvad pääle püsiva asukohaga ajalehekontorite, kioskide, laenuraamatukogude ja lugemislaudade, veel liikuvad trükendite müüjad, peavad viimased politseivõimudele teatama oma tegevuspiirkonna.

Kui nõutavad andmed esitatud, antakse trükehdeid levitavale käitisele politseivõimude poolt kviitung, mida haldusaktina kvalifitseerime konsensina.

Kasutatud allikad:

A.-T. Kliimann, Administratiivakti teooria,
Tartu 1932.

O. Jöhlinger, Pressfreiheit u. Presspolitik, i.
Handbuch der Politik, ^{-Leipzig} Berlin 1920.

Osundatud normimeetjale seis:

1. nov. 1939.